

АСПЕКТИ МІФУ І НАРОДНА МІФОЛОГІЯ

УДК 82.09"18":[398.21:398.3(=161.2)

Вітер у народних віруваннях українців і прадавнє божество (деякі міркування про природу Вія)

Василь БАЛУШОК

Кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник Українського етнологічного центру
Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології
імені М. Т. Рильського НАН України
01001, м. Київ, вул. М. Грушевського, 4
e-mail: grigras@i.ua

Експлікуючи стародавні міфологічні структури, які збереглися в авторській поезії, і залучаючи при цьому для аналізу народні вірування, що стосуються вітру і вихору, а також аналогічний індоіранський матеріал, автор статті підтверджує висловлену раніше думку дослідників про те, що образ Вія з однойменної повісті М. Гоголя походить з образу бога смертоносного вітру, страху і смерті. Автор не виключає, що на М. Гоголя при створенні повісті «Вій» вплинули твори західноєвропейських письменників-романтиків. Однак наведені факти дозволяють стверджувати, що основа оповідання про Вія, а також саме його ім'я письменник запозичив із народних міфологічних легенд, які ще побутували в першій половині XIX ст. серед українців.

Ключові слова: міфологічні структури, поезія, вітер, вірування, бог, Вій, степ, іранці.

Майже від часу написання повісті М. Гоголя "Вій" триває полеміка і з приводу автентичності цього міфологічного персонажа, і з приводу його природи та функцій, які він виконує. Вона то пригасла, то знову розгоралася. Особливо ця полеміка була активною наприкінці XIX – на початку XX ст. У кінці XX ст. після досить тривалого затишшя дискусія отримала продовження. Причому перед тепер ведуть скептики, які сумніваються в тому, що такий міфологічний персонаж існував в уявленнях українців. Такої думки дотримується, зокрема, російська дослідниця О. Левкієвська [18]. Але, гадаю, аргументація її не бездоганна, і оголошувати Вія цілковитою містифікацією, вигадкою М. Гоголя іще зарано. Тож розглянемо цю проблему детальніше.

Нещодавно автор цих рядків займався пошуковою роботою з метою виявлення автора слів стрілецької пісні "Повіяв вітер степовий" [5]. При цьому фольклористка Т. Шевчук звернула мою увагу на те, що смерть січового стрільця в пісні пов'язана з "вітром степовим" та його "віянням", тобто, що вітер цей несе смерть. Аналогічне зображення вітру як руйнівної, смертоносної сили, до того ж невіддільної від степу, поля, зустрічається і в творах інших українських поетів. І це, судячи з усього, не випадково. Адже, як показують дослідження, у колективних уявленнях, у мисленні народу зберігаються дуже давні за походженням архаїчні міфологічні структури. І їх часто можна виявити у поетичних творах [30]. Очевидно, у словах стрілецької пісні, найвірогідніше, маємо рефлекс такої прадавньої структури.

У цьому зв'язку з інших поетів найперше варто згадати П. Тичину, на вірші якого знову ж люб'язно звернула мою увагу Т. Шевчук. Так-от, П. Тичина у віршах збірок "Плуг" (1919) та "Вітер з України" (1923) "накладає" на всю Україну монументально-демонічну структуру вітру, страху і смерті – вихору революції, що її він оспівує [30, с. 329]:

Чортів вітер, проклятий вітер.

* * *

Вітер, не вітер – буря.

Трощить, ламає, з землі вириває... [30, с. 329].

Далі на пам'ять приходять слова відомої пісні на слова поета-романтика ХІХ ст. В. Забіли про руйнівний вітер у полі:

Гуде вітер вельми в полі!
Реве, ліс ламає;
<...>
Тобі все одно, чи в полі,
Чи де ліс ламаєш,
Чи по морю хвилю гониш,
Чи криші здаєш:
Солом'яні і залізні, –
Яку не зустрінеш,
Снігом людей замітаєш,
В полі як застигнеш [26, с. 258].

Певною мірою на співзвучний мотив натрапляємо і в Шевченковій "Тополі":

По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.

І приклади такого роду з новітньої авторської поезії можна продовжити. Разом із тим, щоб зрозуміти первинне джерело походження означених поетичних структур, варто звернутися до більш давнього матеріалу – фольклорного, історичного й порівняльного зі споріднених з українською етнічних традицій.

Тут, найперше, згадаємо цікаву характеристику надзвичайно руйнівної сили вітру у вірші українського поета другої половини ХVІІ – початку ХVІІІ ст. **Климентія** Зіновієва, твори якого є своєрідною етнографічною енциклопедією свого часу:

Подо(б)но створи(л) бгъ вѣтръ бо(л)шѣ люде(м) на пако(ст):
неже на выгоду: кгда (ж) чини(т) многу [и:] напа(ст).
То е(ст) бѣду твори(т), и жъ [огне(м):] храмы запалаетъ:
и множе(ст)во в(ѣ) водахъ люде(и) потопляетъ.
А особно иногда клѣты превращаетъ
и з(ѣ) фундаме(н)ту стре(м)гла(в) часо(м) обращаетъ.
А часо(м) на люде(и) з(ѣ) стра(н) многи(и) вре(д) приноситьъ:
на скоты и на бы(д)ла заразливо(ст) вноситъ.
А часо(м) те(ж) бурею крушы(т) и дрeвеса:
и стра(ш)ливая творить на свѣтъ чудеса.
А иногда особъ за(с) кого и зморозитьъ:
аще и з(ѣ) мразо(м) в(ѣ) зымно(м) часъ ся умножитьъ.
Ему же аще (б) зволить бѣгъ волю подати:
то мо(г)лъ бы з(ѣ) дольнами и горы зравняти [13, с. 32],
(курсив мій – В. Б.).

До слів, які виділено курсивом, у М. Номиса (Матвія Симонова) є не менш цікава паралель у вигляді легенди про персоніфікований страшний Старий Вітер: "В лубенські околиці про вітра таке розказують. Там у Мгарському монастирі... було, а може й тепер є, якесь обличчя страховинне, ніби з кільцем в губах (на стелі, ліповищійська робота). Кажуть, що ото *старий вітер* з закованими губами. Що тепер вітрі є, то, кажуть, молодь шастасця; старий же тільки иноді в щілинки поміж губів дмуха – и отто бурі бувають. Як би ёму губи роскувать, и він дмухнув на весь рот – все б поздував на світі, гори з долинами порівняв, кінець світові був би..." [27, с. 628 (№ 3151)].

Щоб зрозуміти витоки образу цього Старого Вітру з його надзвичайно руйнівною силою варто звернутися до порівняльного матеріалу зі споріднених індоєвропейських традицій. Так от, у стародавніх індоаріїв був бог вітру, смерті, а також помсти і війни Вайю (Vayu) [33, S. 38–40]. У стародавніх іранців йому відповідав бог *Vayuka-sura ('Могутній Vayu') з тими ж функціями [2]. Як відзначає іранолог В. Абаєв, апелюючи до часів стародавньої індоєвропейської спільності, "якби слов'янська мова зберегла ім'я бога Vayu, воно звучало б *Въй, а в українській законмірно – Вій. Така істота з функціями бога смерті дійсно фігурує в однойменній повісті М. Гоголя" [2].

Разом із тим нагадаю, що останнім часом з'явилися скептики, які піддають сумніву автентичність Вія як персонажа української міфології, доводячи, що його власне вигадав сам М. Гоголь. Зокрема про це писала у спеціальній публікації згадувана О. Левківська. Ретельно проаналізувавши відомий на сьогодні фольклорно-етнографічний матеріал, а також залучивши західноєвропейські, пов'язані з тамтешніми фольклорними традиціями, літературні паралелі, ця дослідниця зробила такий висновок (для точнішої передачі наводжу мовою оригіналу): "В народных быличках роль Вия выполняют достаточно распространенные в восточнославянской мифологии персонажи, которые в большинстве случаев наделены общей с ним функцией, но внешний облик которых, судя по традиционным описаниям, даже отдаленно не напоминает Вия" [18, с. 310]. Крім того, зображаючи Вія, М. Гоголь, мовляв, багато характерних рис його запозичив із творів європейських письменників-романтиків, на які вплинули тамтешні, найперше кельтські, міфи та легенди. Взагалі ж присуд авторки зводиться до того, що М. Гоголь навіть вигадав ім'я Вія: "Есть все основания считать Вия творением не "простонародного воображения", а авторской фантазии Николая Васильевича Гоголя, сконструировавшего своего героя из реальных мифологических мотивов, встречающихся в славянских традициях, но по законам романтической эстетики" [18, с. 314].

Так от, незважаючи на ерудицію, яку продемонструвала О. Левківська у своїй статті, її висновок видається занадто сміливим. І ось чому. По-перше, В. Абаєв писав не про "осетинського бога смерті Vayu", як твердить російська дослідниця, а про бога давньоіранського і навіть індоіранського (тобто іще часів прадавньої індоіранської єдності IV – початку III тисячоліття до Різдва Христового) з відзначеними вище функціями. І дослідження він базував переважно не на осетинському фольклорному, тобто хронологічно пізньому, матеріалі, а в основному на даних історичного мовознавства, застосовуючи метод своєї рідної "лінгвістичної палеонтології". До речі, в осетинів зафіксовано уже не грізний бог Вайю з усіма відзначеними функціями, а лише його досить бліді ремінісценції у вигляді тупуватих велетнів ваюгів. Стосовно цього Ж. Дюмезіль зазначив, що первинно в індоєвропейських релігіях Вайю грав дуже значну роль, але потім його образ був зведений до рівня цих казкових велетнів [12, с. 149–152]. По-друге, Вайю – давнього індоіранського смертоносного бога вітру (а також смерті, війни, помсти і т. п.¹) та його місце в пан-

¹ Однією з функцій цього бога було проводити душі померлих на "той світ" [32, с. 394].

теоні й властиві йому функції ретельно проаналізував у спеціальних дослідженнях відомий свого часу шведський санскритолог Стіг Вікандер [33, S. 38–40]¹. (У часи перебування в Німеччині при владі фашистів цей видатний учений умудрився стати членом гітлерівської нацистської організації “Ahnenerbe” (Спадок предків). Тому його книги, на жаль, сьогодні, в усякому разі у країнах пострадянського простору, є бібліографічною рідкістю, незважаючи на те, що це суто наукові дослідження і не містять жодних політико-ідеологічних викрутасів). По-третє, до імені Вія і до його функцій як міфологічного персонажа є паралелі й у інших індоєвропейських традиціях. Найпершою тут, звичайно, слід назвати найближчу до слов'янської балтську міфологію. Зокрема, у литовській міфології Вію відповідає Вейяс, Вейяспатс (звертає на себе увагу на схожість імен із Вієм та Вайю!), який, знову ж, асоціюється з бурями та вітрами [22, с. 90]. М. Попович стосовно персонажів, що становлять в індоєвропейських міфологіях паралелі до українського Вія, зазначає: “Яким не є далеким український Вій ХІХ ст. від грубого, дурного велетня цаејуг осетинського нартівського епосу, германського Старкада², від Бхіми³ й Геракла, риси небезпечного потужного насильника в ньому можна розпізнати” [21, с. 90]⁴.

Як бачимо, український Вій (включно з назвою) та його функції не є унікальними. До того ж, наведена інформація про міфологічні паралелі Вія у споріднених, переважно давніх, індоєвропейських традиціях була виявлена вже набагато пізніше від часу, коли жив і творив М. Гоголь, та незалежно від нього. А зі споріднених індоєвропейських традицій до української найближчою виявляється саме іранська, до якої належав згаданий Вайю. Річ у тім, що якраз степові іранці з їхньою культурою склали етнічний та етнокультурний субстрат при етногенезі українців. Слов'яни під час розселення по теренах України в середині першого тисячоліття по Різду Христовому асимілювали великі маси сарматського й пізньоскіфського населення. Згадаймо у зв'язку з цим слова російського історика А. Новосельцева про анти – групу тутешніх слов'янських племен: “Анти в V–VI ст. – швидше за все складний конгломерат слов'яно-іранського населення, в якому слов'янський елемент панував політично і зростав етнічно за рахунок асиміляції скіфо-сарматського населення лісостепу сучасної України” [19]. І в жилах сучасних українців крові колишніх степовиків-іранців тече, очевидно, більше, ніж крові давніх слов'ян [4, с. 48–86]. Тож не випадково, як показують останні дослідження, відомий давньоруський язичницький пантеон князя Володимира включав переважно богів іранського походження або ж таких, у яких відбився вплив іранців [25, с. 508, 575; 24; 6; 7, с. 40–48]. А був він пантеоном саме південноруських (тобто майбутніх українських) земель. Річ у тім, що князь Володимир Святославич, прибувши до Києва з далекого Новгороду, мусив підлаштовуватися до уподобань місцевого населення, а тому в його пантеоні переважали південноруські божества – переважно іранські за походженням [7, с. 40–48]. Логічно припустити, що серед божеств асимільованого слов'янським суперстратом

¹ С. Вікандер спеціально присвятив богів Вайю також окрему книгу, що так і називається “Вайю” [34], і яка, на жаль, лишилася для автора цих рядків недоступною. Мені довелося задовольнятися його книгою “Арійський чоловічий союз” [33], де теж ідеться про означене божество (щиро дякую за допомогу полтавському етнологіві Костянтиніві Рахну, який люб'язно дістав для мене цю книгу).

² Старкад – у скандинавській міфології й епосі потворний ікластий чоловік гігантського зросту, з шістьма руками, чотири з яких йому відрубав ворог велетнів Тор [11, с. 512].

³ Бхіма (“жахливий”) – герой давньоіндійського епосу “Махабхарата”, син Вайю – сильний, нестримний, ненажерливий, пристрасний; одна з найголовніших його функцій – очищення землі від чудовиськ [9, с. 106].

⁴ До речі, М. Попович користувався згаданою книгою С. Вікандера “Вайю”, що надає положенням, які він висунув, особливої ваги.

на теренах України іранського субстратного населення був і згаданий Вайю, який закономірно перетворився на українського Вія (до пантеону Володимира він не ввійшов, оскільки не належав до головних богів). Із цього приводу М. Попович зазначає, що “можливо, це вже результат відродження в українців старого персонажа під іранськими впливами, які простежуються в імені цього чудовиська” [22, с. 90].

Так от, варто нагадати, що лінгвісти ім'я міфологічного персонажа “Вій”, яке ми аналізуємо, пов'язують не лише з іменником ‘вія’ (повіка) – невіддільним від його смертоносного зору та особливої здатності бачити невидиме для “нечистої сили” [14, с. 123] (цю точку зору піддає критиці О. Левкієвська), але й з дієсловом ‘віяти’, яке характеризує основну властивість вітру [1]. І в наведених вище архаїчних структурах, що могли утриматися в новітній авторській поезії, а також у словах Климентія Зіновієва та у легенді про Старий Вітер, яку надрукував М. Номис, гадаю, збереглися залишки уявлень про відповідне прадавнє божество руйнівного, смертоносного вітру. Стосовно цього зацитую дуже цікаві слова дослідників народних уявлень українців про вихор: “Фізичні та метафізичні виміри вихору є проявами сили Вія – демона вітру/вихору, страху/жаху, смерті” [30, с. 323]. Як бачимо, характеристика Вія тут дуже нагадує зображення властивостей індоіранського бога Вайю у С. Вкандера, хоч її і зроблено незалежно та самостійно без прямого впливу цього вченого. Дослідження доводять спорідненість Вія з вихором і пов'язаними з ним уявленнями в українців. Вихор у народних віруваннях є найстрашнішим утіленням “нечистої сили”, у вихорі перебувають демонічні істоти. Тому потрапляння людини у вихор дуже небезпечно для неї, оскільки загрожує невідворотними хворобами й смертю. А у словах ‘буревій’ та ‘вітровій’ звучить ім'я Вія [30, с. 323, 326].

Ми переконалися, що смертоносний вітер (та відповідне божество) і в поезії, яка зберегла прадавні міфологічні структури, і в народних уявленнях пов'язана в українців із полем, із відкритими степовими просторами. І це, знову ж, не випадково. Адже згадане вище індоіранське божество вітру та смерті Вайю теж первинно було богом степових народів. Саме у народів індоіранської спільності в часи їх перебування в Євразійських степах (до початку III тисячоліття до Р. Х. включно) воно й могло з'явитися. Адже якраз в умовах відкритого степового простору вітер, що народжувався у глибоких міжгірських западинах Центральної Азії, вривався через тіснину Джунгарських Воріт у неозорі степи сучасного Казахстану¹, потім, не зустрічаючи перешкод, розганяючись, набуваючи страшної сили і руйнуючи все на своєму шляху, долітав аж до Північного Надчорномор'я.

А стосовно того, що фольклористам та етнографам не вдалося зафіксувати оповідей про Вія, то слід зазначити, що всі тексти, які вони записали, є дуже пізніми і переважно датуються кінцем XIX – початком XX ст. А за тисячу років, що минули від часу прийняття християнства до кінця XIX ст., із народних вірувань міг зникнути не один десяток Віїв і їм подібних персонажів. І залишки таких втрат достатньо чітко можна простежити у джерелах середньовічного та ранньомодерного часу, які, до речі, майже не використовували фольклористи та етнографи і які, до того ж, узагалі вельми скупі на відомості про народні вірування. Як приклад, можна назвати давній билинний епос, який раніше побутував і в Україні (безвідносно до того, наскільки його твори були подібними до російських билин) та у XVI–XVII ст. був тут витіснений новим героїчним епосом – думами [16, с. 50; 10 с. 19 (прим. 1); 15, с. 26–27]. Разом зі старим билинним епосом пішли в небуття і паралелі з осетинським

¹ Про особливості рельєфу Центральної Азії, що сприяють народженню руйнівних вітрів, див.: [20, с. 211–215]. Авторів цих рядків свого часу пощастило побувати (взимку, навесні та влітку) в оренбурзьких, приаральських і прикаспійських степах і спостерігати надзвичайно потужну дію степових вітрів в умовах безкраїх, не обмежених фактично ніякими перешкодами євразійських просторів.

нартівським (тобто давнім іранським за походженням) епосом та його героями [12, с. 77–85]. До речі, зникнення давнього билинного епосу в Україні збіглося в часі з конфесіоналізацією кінця XVI – початку XVII ст. Саме тоді “новий дух агресивності й прозелітизму” реформованої церкви спричинив зникнення багатьох архаїчних явищ у духовній культурі та віруваннях українців [31, с. 30–31; 21]. Якраз прикладом потужної руйнівної дії конфесіоналізації на архаїчні явища в духовній культурі українців є згадані думи – новий і хронологічно пізній героїчний епос українців. Як зазначав М. Грушевський, старий билинний епос, не пов’язаний із церковними колами, був витіснений, оскільки твори нового, думного, епосу “більш толерувалися релігійними кругами, з огляду на свою чистішу моральність, ідейний аскетизм” [10, с. 87]. У той же час “до нашої старої домородної поезії” “діячі відродженої православної церкви, братського руху і реставрованої єрархії України”, за словами вченого, “не мали ніякого милосердя”, оскільки в її творах “вони відчували подих поганства” [10, с. 87]. Крім того, думи достатньо чітко поділяються на більш давні – так звані “невольницькі плачі”, що датують XVI – початком XVII ст., і думи пізнішого періоду (про Хмельниччину). Так, от, у цьому поділі теж, можливо, відбився вплив конфесіоналізації. Адже в ранніх думах (“невольницьких плачах”), як довела Т. Шевчук, можна простежити прадавні міфологічні структури¹, що їх немає вже у пізніших думах про Хмельниччину [28; 29]. Ще одним прикладом втраченого архаїчного культурного спадку традиційної духовної культури українців є запорозькі обряди виборів кошового на Січі, що містили елементи, пов’язані з уявленнями про культ священного царя [17, с. 178–179; 3]. Вони не пережили XVIII ст., хоча, можливо, зазнали руйнівного впливу вже під час згадуваної конфесіоналізації. Середньовічні джерела містять і інші свідчення того, що впродовж віків традиційна духовна культура, зокрема обрядовість та народні вірування, зазнали також інших серйозних втрат².

У зв’язку з усім вищесказаним, зазначу, що, можливо, на М. Гоголя під час створення повісті “Вій” певним чином і справді вплинули твори західноєвропейських письменників-романтиків. Проте наведені вище факти дозволяють твердити, що основа оповіді про Вія, а також саме його ім’я письменник узяв із народних міфологічних легенд, рештки яких іще побутували в його часи серед українців. Разом із тим, мабуть, Вій був уже добряче призабутий. І саме цим, очевидно, необхідно пояснювати те, що письменник, характеризуючи це чудовисько, ймовірно, додав йому рис інших міфологічних персонажів, а також тих, які взяв із європейської літератури, куди вони у свою чергу потрапили з кельтської міфології.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Абаев В. И.* Образ Вия в повести Н. В. Гоголя / В. И. Абаев // *Русский фольклор.* – Москва; Ленинград, 1958. – Т. III.
2. *Абаев В. И.* Дохристианская религия алан. – [Електронний ресурс] Режим доступу: http://sbiblio.com/biblio/archive/abaev_do/
3. *Балушок В.* Особливості козацьких звичаїв та обрядів / В. Балушок // *Історія українського козацтва: Нариси: У 2 т. / Редкол. В. А. Смолій (відп. ред.) та ін.* – К., 2007. – Т. 2.

¹ На цей факт ще раніше звертали увагу дослідники, наприклад, К. Сосенко [23, с. 281–286], проте ця теза тоді не отримала подальшого опрацювання.

² Про це можна судити вже з книги М. Гальковського “Боротьба християнства із залишками язичництва у Давній Русі” [8]. Інші джерела (твори Івана Вишенського, Дмитра Бантиша-Камєньського, “Синопис” та ін.) хоч і є скупими на відомості про народні вірування й обряди, проте теж містять вказівки на побутування в Україні у минулому явищ духовної культури, які до кінця XIX ст. уже зазнали невідомої руйнації.

4. *Балушок В.* Українська етнічна спільнота: етногенез, історія, етнонімія / В. Балушок. – Біла Церква, 2008.
5. *Балушок В.* Про автора слів стрілецької пісні “Повіяв вітер степовий” / В. Балушок // *Міфологія і фольклор*. – 2013. – № 2-3.
6. *Васильєв М. А.* “Хорс жидовин”: древнерусское языческое божество в контексте проблем Khazaro-Slavica / М. А. Васильев // *Славяноведение*. – 1995. – № 2.
7. *Васильєв М. А.* Язычество восточных славян накануне крещения Руси: Религиозно-мифологическое взаимодействие с иранским миром. Языческая реформа князя Владимира / М. А. Васильев. – Москва, 1999.
8. *Гальковский Н. М.* Борьба христианства с остатками язычества в Древней Руси / Н. М. Гальковский. – Харьков, 1916. – Т. I-II.
9. *Гринцер П. А.* Бхима / П. А. Гринцер // *Мифологический словарь* / гл. ред. Е. М. Мелетинский. – Москва, 1991.
10. *Грушевський М.* Історія української літератури / М. Грушевський. – К., 1994. – Т. IV. – Кн. 1.
11. *Гуревич А. Я.* Старкад / А. Я. Гуревич // *Мифологический словарь* / гл. ред. Е. М. Мелетинский. – Москва, 1991.
12. *Дюмезиль Ж.* Осетинский эпос и мифология / Пер. с франц. / Ж. Дюмезиль. – Москва, 1976.
13. *Зіновійв Климентій.* Вірші. Приповіді посполиті / Климентій Зиновійв / Підгот. тексту І. П. Чепіги. Вступна стаття В. П. Колосової та І. П. Чепіги. Істор.-літературний коментар В. П. Колосової. – К., 1971.
14. *Иванов В. В., Топоров В. Н.* Вий / В. В. Иванов, В. Н. Топоров // *Мифологический словарь* / Гл. ред. Е. М. Мелетинский. – Москва, 1991.
15. *Колесса Ф. М.* Про вагу наукових дослідів над усною словесністю / Ф. М. Колесса // *Колесса Ф. М. Фольклористичні праці* / підгот. до друку В. А. Юзвенко. – К., 1970.
16. *Костомаров Н.* Об историческом значении русской народной поэзии / Н. Костомаров // *Етнографічні писання Костомарова, зібрані заходом Академічної комісії української історіографії*. – К., 1930.
17. *Кулишер М. И.* Очерки сравнительной этнографии и культуры / М. И. Кулишер. – Санкт-Петербург, 1887.
18. *Левкиевская Е.* К вопросу об одной мистификации или гоголевский Вий при свете украинской мифологии / Е. Левкиевская // *Studia mythologica Slavica*. – 1998. – № 1.
19. *Новосельцев А. П.* Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа. – [Електорний ресурс] Режим доступу: <http://www.tuad.nsk.ru/~history>
20. *Обручев В. А.* В джунглях Центральной Азии (записки кладоискателя) / В. А. Обручев. – Москва, 1951.
21. *Плохій С.* Наливайкова віра: Козацтво та релігія в ранньомодерній Україні / С. Плохій. – К., 2005.
22. *Попович М. В.* Мироззрение древних славян / М. В. Попович. – К., 1985.
23. *Сосенко К.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечера / К. Сосенко. – Львів, 1928.
24. *Тищенко К.* Іранські ізоглоси слов'янських мов / К. Тищенко // *Східний світ*. – 1994. – № 1-2.
25. *Топоров В. Н.* Святость и святые в русской духовной культуре. Первый век христианства на Руси / В. Н. Топоров. – Москва, 1995. – Т. 1.
26. *Українські поети-романтики: Поет. твори* / упоряд. і приміт. М. Л. Гончарука; вступ. ст. М. Т. Яценка; ред. тому М. Т. Яценко. – К., 1987.
27. *Українські прислів'я, приказки і таке інше.* Уклав М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К., 1993.
28. *Шевчук Т.* Маруся Богуславка / Т. Шевчук // *Українські народні думи. У 5 т. – Т. 1. Думи раннього козацького періоду* (упор. М. К. Дмитренко, Г. В. Довженко (тексти), С. Й. Грица (мелодії); передмови: М. К. Дмитренко, С. Й. Грица; статті, коментарі, примітки

Г. В. Довженок, А. Ю. Ясенчук, Т. М. Шевчук, О. І. Шалак, Н. М. Пазяк, І. І. Кімакович; за ред. М. К. Дмитренка, С. Й. Грици; відп. ред. Г. А. Скрипник. – К., 2009.

29. Шевчук Т. “Дике Поле” історії і “чисте поле” фольклору: українські думи в історичному та міфологічному вимірах / Т. Шевчук // Матеріали до української етнології. – К., 2009. – Вип. 8 (11).

30. Шевчук Т., Сосенко П. Мітологічні риси вихору та літературні паралелі / Т. Шевчук, П. Сосенко // Література. Фольклор. Проблеми поетики. – К., 2012. – Вип. 36.

31. Яковенко Н. Ідентичність чи ідентичності або про мозаїку українського простору XVII століття: Serhii Plokhy. The Cossacks and Relegion in Early Modern Ukraine. New York: Oxford University press, 2001 / Н. Яковенко // Український гуманітарний огляд. – К., 2002. – Вип. 8.

32. Eliade M. Szamanizm i archaiczne techniki ekstazy / M. Eliade. – Warszawa, 1994.

33. Wikander S. Der arische Männerbund / S. Wikander. – Lund: Hakan Ohlssons Buchdruckerei, 1938.

34. Wikander S. Vayu: Textes und Unterzuchungen zur indo-iranischen Religionsgeschichte / S. Wikander. – Uppsala, 1941.

The Wind in the Folk Beliefs of the Ukrainians and the Ancient Divinity (some considerations on the nature of Vii)

Vasyl BALUSHOK

Explicating old mythological structures that were preserved in the author's poetry, using for analysis folk beliefs, related to the wind and the whirlwind as well as analogous Indo-Iranian material, the author of the article proves expressed earlier opinion of the researchers, that an image of Vii from the story of the same name by M. Gogol derives from the image of the god of the pestilent wind, fear, and death. The author does not exclude that M. Gogol while creating the story "Vii" was influenced by the works of West European writers-romanticists. However, the mentioned facts allow to state that the ground of the story as well as his name were borrowed by the writer from the folk mythological legends, which were popular among Ukrainians in the first half of the XIX c.

Key words: mythological structures, poetry, wind, beliefs, god, Vii, step, irans.

Ветер в народных верованиях украинцев и древнее божество (некоторые соображения о природе Вия)

Василий БАЛУШОК

Эксплицируя сохраненные в авторской поэзии древние мифологические структуры и привлекая при этом для анализа народные верования, касающиеся ветра и вихря, а также аналогичный индоиранский материал, автор статьи подтверждает высказанную ранее исследователями мысль о том, что образ Вия из одноименной повести Н. Гоголя восходит к образу бога смертоносного ветра, страха и смерти. Автор не исключает, что на Н. Гоголя при создании повести «Вий» повлияли произведения западноевропейских писателей-романтиков. Однако приведенные факты позволяют утверждать, что основа повествования о Вие, а также само его имя писатель заимствовал из народных мифологических легенд, которые еще бытовали в первой половине XIX в. среди украинцев.

Ключевые слова: мифологические структуры, поэзия, ветер, верования, бог, Вий, степь, иранцы.

Стаття надійшла до редколегії 12.02.2014
Прийнята до друку 21.03.2014